

STRUKTURA I SEMANTIKA PRIDJEVSKIH SINTAGMI

T. N. Mološnja: „Ad’ektivnye slovosočetanja v slavjanskih i balkanskih jazykah”, Moskva, 1985.

Marko Samardžija

U svojoj studiji „Pridjevske sintagme u slavenskim i balkanskim jezicima”^{*} Tatjana Mološnja polazi od postavke da je „sintagma (*slovosočetanje*) elementarna sintaktička jedinica” koja se od ostalih veza dviju riječi razlikuje po (semantičkoj?) neravnopravnosti komponenata što čine njenu u pravilu binarnu (dvočlanu) strukturu. Te dvije punoznačne komponente sintagme naziva determinantom (*opredeljaemoe*) i determinativom (*opredeljajušee*). Ovoj načelnoj postavci o broju komponenata u sintagmi samo prividno proturječe primjeri poput hrvatskog *slab prema plavušama*. U takvim sintagmama, istina, postoje tri morfološka elementa, tri riječi, ali se treći (prijedlog *prema*) kao nesamostalna riječ „ne računa”.

Sve su sintagme utemeljene na jednom od triju odnosa zavisnosti: kongruenciji (*soglasovanie*), rekciji (*upravljenie*) ili priključenju (*prymikanie*). U pridjevskim sintagmama zastupljeni su rekcija (jaka i slaba) i priključenje. Kongruencija nije zastupljena. Za pridjevske sintagme karakterističan je slijed komponenata s pridjevom na prvom i imenicom ili prijedložno-padežnom (imeničkom) vezom na drugom mjestu: *željan ljubavi, visok rastom, oran za šalu, štetan po zdravlje* itd. Ova konstatacija o slijedu komponenata vrijedi samo za stilski neutralne postave u pisanom jeziku. U govorenom jeziku i u stilski obilježenim postavama (autorica posebno ističe tzv. „stilističku inverziju”) slijed može biti i drugačiji (tj. obrnut).

Kako sintagme ulaze u sastav rečenica, „normalni” slijed njihovih komponenata može se mijenjati i u vezi s aktualnim raščlanjivanjem rečenice. Tako se, naime, može izmijeniti njihov kontaktni razmještaj i oslabiti veza između njih, a krajnji rezultat toga može biti sintaktička preraščlamba (*sintaksičeskoe pererazloženie*) komponenata i njihov ulazak u nove sintagmatske veze.

Opis pridjevskih sintagmi T. Mološnje sastoji se od triju glavnih dijelova: ustanovljenja broja modela u određenom jeziku, ustanovljenja vrsta morfoloških realizacija svakog od modela (ustanovljenja „konkretnih modela”) i opisa osnovnih značenja svakog modela. Autorica se s pravom nada da takav model opisa omogućuje pregledno iznošenje svih bitnih (morfoloških i semantičkih) podataka o svakom modelu.

Pošto je u uvodu (str. 3–24) izložila, ovdje vrlo sažeto prikazane, teorijske osnove svog pristupa pridjevskim sintagmama i obrazložila prednosti svog modela opisa, autorica je u

^{*} Termin *slovosočetanie* prevodim terminom *sintagma* iako su *slovosočetanie* i *sintagma* u sovjetskom jezikoslovlju dva različita termina /v. npr. leksikon „Russkij jazyk”, Moskva, 1979, s. v. *sintágmá* i *slovosočetánie*/. Ovom sam se rješenju utekao neuvjeren u udomaćenost nekih drugih prijevodnih mogućnosti u hrvatskome /npr. „skup riječi”/.

Spomenuti leksikon za *slovosočetanie* veli da je „sintaktička konstrukcija koja nastaje spajanjem dviju ili više punoznačnih riječi na temelju subordinirajuće gramatičke povezanosti – kongruencije /.../, rekcije /.../ ili priključenja /.../. Gramatički nadređena riječ je *ključna* /glavna/ komponenta S. /lovosočetania/, gramatički podređena riječ – njegova je *zavisna* /podređena/ komponenta. Po ključnoj komponenti S. /lovosočetania/ se dijele na imenička /s imenicom kao ključnom komponentom/, pridjevska /s pridjevom kao ključnom komponentom/, glagolska i piložna.”

šest poglavlja obradila pridjevske sintagme u šest jezika: ruskom (str. 25–85), poljskom (86–113), češkom (113–133), bugarskom (134–156), hrvatskom i(li) srpskom (157–184) i rumunjskom (184–203). Premda je problematika prikazana po jezicima, nije to bilo na štetu poredbene komponente u proučavanju, s tim što je, sasvim razumljivo, najviše pozornosti posvećeno značajkama ruskih pridjevskih sintagmi. Za izbor jezika u kojima je proučavala pridjevske sintagme autorica je uvjerenja da je reprezentativan 1. za stanje u suvremenim slavenskim standardnim jezicima (zastupljeni su jezici svih triju grana slavenskih jezika: istočne, zapadne i južne) i 2. za stanje u balkanskim standardnim jezicima jer su, osim podataka iz bugarskog i hrvatskog i(li) srpskog, obrađeni i podaci iz jednog neslavenskog standardnog jezika – rumunjskog.

U sedmom je poglavlju (203–223) razmotreno preraščlanjivanje imenskih u pridjevske sintagme. Potom slijede zaključak (224–244) i popis literature (245–256).

Opširnije ću prikazati što je rečeno o pridjevskim sintagmama u hrvatskom i(li) srpskom. Preglednosti radi te podatke dajem prvo tablicom:

Modeli	Način morfološke realizacije	Primjeri
A. Pd+I u z.p.	I. Pd+Ig II. Pd+Id III. Pd+Ii IV. a) Pd+(Br-I)a b) Pd+Bra+Ig	željan ljubavi ravan ocu visok rastom visok jednu stopu težak četiri kilograma
B. Pd+Pr+I u z.p.	I. Pd+Pr+I 1. Pd+ <i>od</i> +Ig 2. Pd+ <i>do</i> +Ig 3. Pd+ <i>iz</i> +Ig 4. Pd+ <i>s/sa</i> +Ig 5. Pd+ <i>preko</i> +Ig ili Pd+ <i>preko</i> +(Br-I)g 6. Pd+ <i>zbog</i> +Ig 7. Pd+ <i>između</i> +Ig 8. Pd+ <i>prema</i> +Ig 9. Pd+ <i>spram</i> +Ig II. Pd+Pr+Id 1. Pd+(<i>na</i>) <i>suprot</i> +Id 2. Pd+ <i>u(s)prkos</i> +Id III. Pd+Pr+Ia 1. Pd+ <i>na</i> +Ia 2. Pd+ <i>u</i> +Ia 3. Pd+ <i>za</i> +Ia 4. Pd+ <i>po</i> +Ia	crven od srama vjeran do groba pošten iz straha slavan s junaštva zadužen preko grla star preko sto godina očajan zbog ljubavi jedan između njih oduševljeni prema Ilije ravnodušan spram Marije blagi nasuprot ocu pogrešan usprkos činjenicama spreman na sve povrijeđen u oko oran za šalu štetan po zdravlje

	5. Pd+uz+Ia 6. Pd+kroz+Ia 7. Pd+mimo+Ia IV. Pd + Pr + Ii 1. Pd+s/sa+Ii 2. Pd+pred+Ii 3. Pd+među+Ii V. Pd+Pr+II 1. Pd+u+II 2. Pd+na+II 3. Pd+po+II 4. Pd+prema+II	jedan uz drugoga kroz staklo snažan nevaljao mimo ljude plav s iskrom skrušen pred Bogom blažen među ženama postojan u ljubavi brz na jeziku slavna po majci slab prema plavušama
C. Pd+Pl	I. Pd+Pl _{kval} II. Pd+Pl _{kol} III. Pd+Pl _{vrem}	formalno nepotpun odviše normalan uvijek isti
D. Pd+Inf		ružno (je) gledati
E. Komp+I u z.p. ili Komp+Pr+I u z.p.	I. Komp+Ig II. Komp+od+Ig	skuplji života strašljiviji od zeca

Kratice: Pd = pridjev, I = imenica, Pr = prijedlog, Pl = prilog, Br = broj, g = genitiv, d = dativ, a = akuzativ, l = lokativ, i = instrumental, z.p. = zavisni padež, Inf = infinitiv, komp = komparativ, kval = kvalitativni, kol = količinski i vrem = vremenski (prilog).

Mološnjaja, dakle, razlikuje *pet osnovnih modela* pridjevskih sintagmi u hrvatskom i(li) srpskom. Četiri od njih (svi osim modela s infinitivom) imaju po nekoliko (od dva do pet) podmodela, ovisno o morfološkim sredstvima kojima se realiziraju. Ravnopravno su promatrani svi modeli bez obzira na bitno različitu svoju učestalost: česti i obični s (vrlo) rijetkima i manje običnima.

Ovoj drugoj skupini pribrajam podmodele B.I.8 (Pd+prema+Ig) i E.I (Komp+Ig) te model D (Pd+Inf). Za prvi od navedenih podmodela autorica, uz navedeni primjer *oduševljeni prema Ilije*, donosi još samo jedan: *nespravedliv prema mene*. Premda ispravno konstatira da se prijedlog *prema* slaže s genitivom u jeziku starih srpskih pisaca te da se danas ovaj podmodel pribraja arhaičnima (str. 165), ostaje nejasno zašto je uopće obrađivan u studiji koncipiranoj sinkronijski.

Slično bi se moglo reći i o podmodelu E.I. (*ljepša sunca, strašljiviji zeca, ošrija mača*) koji, kao što konstatira i Mološnjaja (str. 176), ustupa mjesto prijedložnom podmodelu E.II. (Komp+od+Ig, npr. *ljepša od sunca, strašljiviji od zeca* itsl.). Uz napomenu da je, u poredbi s podmodelom B.I.8, riječ o mlađem podmodelu, čestom u jeziku usmene narodne književnosti te stoga potencijalno češćem u suvremenom jeziku (ali u pravilu stilski obilježenom).

Pridjevskim sintagmama s infinitivom, odn. s infinitivu konkurentnom vezom *da*+prezent (model D u tablici) autorica posvećuje malo prostora, svega jednu stranicu (175). S pravom, jer je taj model, u poredbi sa stanjem u ostalim u studiji proučavanim jezicima, uistinu rijedak i, k tomu, ograničen na sr.r.jd. pridjevâ, zbog čega se uglavnom i promatra drugačije od ostalih modela, kao leksičko-gramatička značajka.

Studija Tatjane Mološnjaje „Pridjevske sintagme u slavenskim i balkanskim jezicima” pruža niz korisnih spoznaja o morfološkoj strukturi i semantici ovog odsječka sintaktičke problematike u slavenskom i rumunjskom standardnom jeziku bivajući tako uspješnim nastavkom autoričina proučavanja imenskih sintagmi (”Substantivnye slovosocetania v slavjanskih jazykah”, Moskva, 1975).

A kako je među tim spoznajama i onih što su na korist proučavanju pridjevskih sintagmi hrvatskih i srpskih, vrijedno je upoznati i nas s ovom knjigom.

S a ž e t a k

Marko Samardžija, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.563:801.23:802.2:808.62, stručni članak, primljen za tisak 4. lipnja 1986.

About Adjective Phrases

The author gives a review of the book „Adjective Phrases in the Slavic and Balcanic Languages” by T. N. Moloshnaia /Mološnjaja/ with special emphasis on the situation in the Croatian literary language.

O KONTRASTIVNOJ ULOZI ZVUČNOSTI KRAJNJIH SUGLASNIKA

Stanimir Rakić

U dva članka pokazao sam da krajnji zvučni suglasnik ima vrlo ograničenu raspodelu u sh jeziku.¹ Radi provere toga stava možemo sada da razmotrimo i kontrastivnu ulogu zvučnosti na kraju reči. U ovom prilogu se na osnovu statistike, rađene prema *Hrvatsko ili srpsko – talijanskom rječniku* Deanovića i Jerneja (1982), pokazuje da zvučnost ima kontrastivnu ulogu u većem broju jednosložnih reči; u višesložnim rečima takva uloga zvučnosti se znatno ređe ostvaruje. Ova okolnost je svakako u vezi sa činjenicom da su akcentovani slogovi prosečno duži od neakcentovanih,² i da zato zvučnost ima vremena da se razvije.

¹ *Raspodjela deklinacija i uslovi krajnjeg obezvučavanja u srpskohrvatskom jeziku*. Književni jezik, 13/2, Sarajevo, 1984, str. 69–74; *O raspodeli krajnjeg zvučnog suglasnika u srpskohrvatskom jeziku*, Jezik, 33, Zagreb, 1985, str. 45.–47.

Za čitaoce koji nisu čitali te članke ponavljam pomenuto pravilo: „Krajnji suglasnik može biti zvučan samo u jednosložnim rečima, u rečima čiji je poslednji slog dug, ili u složenicama čiji je drugi elemenat jednosložan.”

² Usp. A. Peco, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskoga jezika*, Beograd, 1980, str. 14.